

БЕКІТЕМІН

Каспий қоғамдық университетінің
ректоры

Ж.М. Нусенов

Ғылыми кеңес отырысында қаралды
№ 1 хаттама, 28 тамыздағы 2025 ж.

«ӘДІЛЕТТІҢ» ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ» ЖУРНАЛЫНЫҢ ЖАРИЯЛАНЫМДАР ЭТИКАСЫ

«Әділеттің» ғылыми еңбектері» журналының редакциясы өз қызметінде ғылыми жарияланымдар этикасының келесі қағидаларын басшылыққа алады.

I. Редактор мен баспа қызметіндегі кәсіби этика қағидалары

Жариялау туралы шешім қабылдау кезінде ғылыми журналдың редакторы ұсынылған деректердің шынайылығын және қарастырылып отырған мақаланың ғылыми маңыздылығын басшылыққа алады;

Редактор қолжазбалардың зияткерлік мазмұнын авторлардың нәсіліне, жынысына, діни көзқарастарына, шығу тегіне, азаматтығына, әлеуметтік мәртебесіне немесе саяси ұстанымдарына қарамастан бағалауы тиіс;

Егер материалдың плагиат екендігіне жеткілікті негіздер болса, редактор оны жариялауға жібермеуі қажет;

Редактор қаралған қолжазбаларға немесе жарияланған материалдарға қатысты келіп түскен шағымдарды жауапсыз қалдырмауы тиіс, сондай-ақ даулы жағдай анықталған кезде бұзылған құқықтарды қалпына келтіру үшін барлық қажетті шараларды қабылдауы қажет;

Егер мақала журналдың тақырыптық бағытына немесе талап етілетін сапа деңгейіне сәйкес келмейді деп танылса, редактор оны рецензенттердің сараптамасынсыз дербес түрде кері қайтара алады. Мұндай шешім бейтарап түрде, тек мақаланың мазмұнына негізделіп қабылдануы тиіс, ал оны қабылдау критерийлері авторға нақты әрі айқын түсіндіріліп берілуі қажет;

Редактор, университет қызметкерлері және редакциялық алқа мүшелері өз ғылыми зерттеулерін журналда жариялауға ұсына алады. Олардың мақалаларын бағалау бейтарап түрде және белгіленген барлық рецензиялау рәсімдерін сақтай отырып жүзеге асырылуы тиіс. Белгілі бір қолжазбаға қатысты мүдделер қақтығысы бар тұлғалар осы мақала бойынша шешім қабылдау процесіне қатыстырылмауы қажет;

Редакция авторлармен өзара іс-қимылдың ашықтығын қамтамасыз етеді, қолжазбаларды қараудың барлық кезеңдерінде құпиялылықтың сақталуын қадағалайды, сондай-ақ жарияланбаған материалдарды жеке мақсатта пайдалануға жол бермейді;

Редактор мен редакциялық алқа жариялау туралы шешім қабылдау кезінде тек қолжазбаның ғылыми маңыздылығын басшылыққа алады және авторларды тілдік, гендерлік, нәсілдік немесе этникалық белгілері бойынша, сондай-ақ олардың азаматтығына, әлеуметтік мәртебесіне немесе саяси көзқарастарына қарай кемсітуге жол бермейді;

«Әділеттің» ғылыми еңбектері» журналының редакциясы барлық келіп түскен қолжазбаларға екіжақты жасырын рецензиялау рәсімін қамтамасыз етеді, бұл жағдайда рецензент те, автор да бір-бірі туралы мәліметтерге ие болмайды. Аталған рәсім сараптаманың объективтілігі мен тәуелсіздігін қамтамасыз етіп, субъективті көзқарастың алдын алады және халықаралық стандарттарға сәйкес ғылыми рецензиялаудың жоғары сапасын қамтамасыз етеді.

II. Редактордың құқықтары мен міндеттері

«Әділеттің» ғылыми еңбектері» журналының редакторы өз қызметінде ғылыми объективтілік, әділдік және кәсіби этика қағидаларын басшылыққа алады.

Редактордың құқықтары:

Егер мақала журналдың тақырыптық бағытына сәйкес келмесе немесе оның сапа деңгейі айқын жеткіліксіз болса, сыртқы рецензиялауды жүргізбестен оны кері қайтару. Бұл шешім бейтарап түрде қабылданып, авторға нақты негіздемемен ұсынылуы тиіс;

Зерттеу нәтижелерінің шынайылығын тексеру мақсатында авторлардан қосымша материалдарды немесе бастапқы деректерді сұрату;

Алынған рецензиялардың жиынтығы мен өзінің сараптамалық бағасы негізінде қолжазбаны жариялау немесе кері қайтару туралы түпкілікті шешім қабылдау;

Рецензентте немесе редакциялық алқа мүшесінде мүдделер қақтығысы анықталған жағдайда оларды нақты қолжазбаны қарау процесінен шеттету.

Редактордың міндеттері:

Жариялау туралы шешімді тек ғылыми маңыздылыққа, ұсынылған деректердің шынайылығына және қолжазбаның журнал тақырыптық бағытына сәйкестігіне негіздей отырып қабылдау, сондай-ақ авторлардың нәсіліне, жынысына, діни көзқарастарына, азаматтығына, әлеуметтік мәртебесіне немесе саяси ұстанымдарына байланысты қандай да бір кемсітушілікке жол бермеу;

Қолжазбаны қараудың барлық кезеңдерінде құпиялылықты қамтамасыз ету және ол туралы ақпаратты рецензенттер мен процеске қатысатын редакциялық алқа мүшелерінен басқа ешкімге жария етпеу;

Ұсынылған қолжазбалардан алынған жарияланбаған деректерді жеке мақсаттарда немесе өз зерттеулерін жүргізу үшін пайдаланбау;

Қаралған қолжазбаларға немесе жарияланған материалдарға қатысты барлық шағымдарға уақтылы әрекет ету және даулы жағдайлар анықталған кезде бұзылған құқықтарды қалпына келтіру бойынша тиісті шараларды қабылдау;

Барлық келіп түскен қолжазбаларды лицензиялық антиплагиат жүйесін пайдалана отырып тексеру және тиісті рәсімделмеген дәйексөздер мен негізсіз алынған мәтіндік сәйкестіктері бар материалдарды жариялауға жібермеу.

III. Рецензент қызметіндегі этикалық қағидалар

Рецензент авторлық материалдарға ғылыми сараптама жүргізеді, осыған байланысты оның әрекеттері келесі қағидаларды сақтау арқылы бейтарап сипатта болуы тиіс.

Рецензент тек өзі жеткілікті білімге ие және уақтылы сараптама жасай алатын мақалаларды рецензиялауға келісім беруі тиіс.

Рецензент рецензияның құпиялылығын сақтауға міндетті және рецензиялау барысында немесе одан кейін мақалаға немесе рецензияға қатысты мәліметтерді редакция рұқсат берген тұлғалардан (мысалы, бас редактордан) басқа ешкімге жария етпеуі тиіс.

Рецензиялау үшін алынған қолжазба құпия құжат ретінде қарастырылуы тиіс және оны редакция тарапынан өкілеттік берілмеген үшінші тұлғаларға таныстыруға немесе талқылауға беруге болмайды.

Рецензент ұсынылған зерттеу нәтижелеріне объективті әрі дәлелді баға беруге міндетті. Авторға қатысты жеке сипаттағы сын айтуға жол берілмейді.

Қарауға ұсынылған қолжазбалардан алынған жарияланбаған деректер рецензент тарапынан жеке мақсаттарда пайдаланылмауы тиіс.

Бағалау объективті түрде жүргізілуі қажет, ал қорытындылар нақты тұжырымдалып, дәлелдермен негізделуі тиіс, бұл авторларға өз жұмыстарын жетілдіруге мүмкіндік береді.

Рецензент ұсынылған қолжазбаның бұрын жарияланған еңбектермен елеулі сәйкестіктері анықталған жағдайда, сондай-ақ зерттеудің түпнұсқалығына күмән келтіретін кез келген фактілер бойынша редакцияны хабардар етуге міндетті.

Рецензент авторлармен жеке, кәсіби, қаржылық немесе өзге де қатынастарға байланысты мүдделер қақтығысы болған жағдайда қолжазбаларды қарауға қатыспауы тиіс.

Журнал редакциясы рецензенттерді Committee on Publication Ethics әзірлеген COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers құжатында бекітілген ғылыми адалдық және кәсіби этика қағидаларын ұстануға шақырады.

Рецензенттің құқықтары:

- ұсынылған қолжазбаны бағалау үшін қажетті біліктілігі немесе құзыреті жеткіліксіз болған жағдайда, сондай-ақ жұмысты уақтылы орындауға кедергі келтіретін мән-жайлар болған кезде рецензиялаудан бас тарту;

- ұсынылған материалдарды бағалау мен түсіндірудің объективтілігіне әсер етуі мүмкін мүдделер қақтығысы болған жағдайда рецензиялаудан бас тарту;

- қолжазбаға толыққанды сараптама жүргізу үшін редакциядан барлық қажетті материалдарды алу (мақаланың толық мәтіні, ілеспе құжаттар, журнал талаптары туралы ақпарат);

- өзінің жеке басына қатысты құпиялылықтың сақталуына құқылы болу: редакция рецензенттің аты-жөнін оның айқын келісімінсіз авторларға немесе үшінші тұлғаларға жария етпейді;

- рецензия құрылымы мен мазмұнына қойылатын редакция талаптарын сақтай отырып, еркін нысанда негізделген қорытынды ұсыну;

- мақаланы жариялауға, түзетулер енгізілгеннен кейін жариялауға, қосымша рецензиялауға немесе кері қайтаруға ұсыну;

- ғылыми процеске қосқан үлесінің танылуына құқылы болу: редакция рецензенттердің келісімімен олардың есімдерін жыл сайынғы алғыс білдіру тізіміне енгізе алады;

- негізгі жұмыс орны бойынша есептілік үшін рецензия жүргізгенін растайтын ресми құжатты (анықтама немесе хат) редакциядан алу.

IV. Ғылыми жарияланым авторы басшылыққа алуға тиіс қағида

Автор (немесе авторлар ұжымы) ғылыми зерттеу нәтижелерінің жаңалығы мен шынайылығы үшін бастапқы жауапкершілікті өз мойнына алатынын түсінеді, бұл келесі қағидаларды сақтауды талап етеді.

Мақала авторлары жүргізілген зерттеулердің нәтижелерін шынайы түрде ұсынуы тиіс. Әдейі қате немесе бұрмаланған тұжырымдар жасауға жол берілмейді.

Авторлар ұсынылған мақалада баяндалған зерттеу нәтижелерінің толықтай түпнұсқалығына кепілдік беруі қажет. Өзге дереккөздерден алынған үзінділер немесе тұжырымдар авторын және бастапқы дереккөзді міндетті түрде көрсете отырып рәсімделуі тиіс. Шектен тыс дәйексөз келтіру, сондай-ақ плагиаттың кез келген түрі, соның ішінде рәсімделмеген дәйексөздер, қайта баяндау немесе өзге авторлардың зерттеу нәтижелерін иемдену – этикаға қайшы және жол берілмейтін әрекеттер болып табылады.

Зерттеу барысына қандай да бір түрде әсер еткен барлық тұлғалардың үлесін мойындау қажет, атап айтқанда, мақалада зерттеу жүргізу кезінде маңызды болған еңбектерге сілтемелер келтірілуі тиіс.

Авторлар басқа журналға жіберілген және қаралу үстіндегі мақаланы, сондай-ақ бұрын басқа басылымда жарияланған еңбекті журналға ұсынбауы тиіс. Бір мақаланы бірнеше басылымға бір мезгілде ұсыну – этикаға қайшы әрекет.

Мақаланың бірлескен авторлары ретінде зерттеуге елеулі үлес қосқан барлық тұлғалар көрсетілуі тиіс. Зерттеуге қатыспаған тұлғаларды авторлар қатарына енгізуге жол берілмейді. Барлық бірлескен авторлар жарияланған жұмыстың мазмұны үшін ұжымдық жауапкершілік көтереді.

Мақаланы ұсынушы автор барлық бірлескен авторлардың (бар болған жағдайда) оның соңғы нұсқасымен және жариялауға ұсынылуымен келісімін қамтамасыз етуі тиіс.

Егер автор мақаланы қарау барысында немесе жарияланғаннан кейін елеулі қателер мен дәлсіздіктерді анықтаса, ол бұл туралы редакцияны мүмкіндігінше тез арада хабардар етіп, жарияланымды түзетуге немесе кері қайтарып алуға жәрдемдесуі тиіс.

Зерттеуді қаржыландыру көзі болған жағдайда, ол міндетті түрде көрсетіліп, зерттеу жүргізудегі және/немесе мақаланы дайындаудағы рөлі айқындалуы тиіс. Авторлар зерттеу нәтижелеріне ықпал етуі мүмкін кез келген қаржылық немесе өзге де мүдделер қақтығысын ашып көрсетуге міндетті.

Авторлар қызметтік жағдайын теріс пайдаланбауы және жарияланымды жеделдету немесе қабылданған шешімдерді өзгерту мақсатында редакцияға немесе рецензенттерге қысым көрсетпеуі тиіс.

Автордың (авторлар ұжымының) құқықтары:

- белгіленген рецензиялау рәсімдеріне сәйкес тәуелсіз сарапшылар тарапынан қолжазбаның объективті және бейтарап бағалануына;

- қолжазбаның мазмұнына қатысты құпиялылықтың барлық қарау кезеңдерінде сақталуына (редакция мен рецензенттер автордың келісімінсіз жұмыстың мазмұнын жария етпеуі тиіс);

- қолжазбаны қарау нәтижелері бойынша редакцияның негізделген шешімін алуға, оның ішінде кері қайтару себептері немесе түзетуге арналған ескертулер тізбесімен танысуға;

- анонимді жасалған рецензия мәтінімен танысуға және рецензенттердің ескертулерін жұмысты жетілдіру үшін пайдалануға;

- рецензенттердің бағалауымен келіспеген жағдайда негізделген қарсылықтар ұсынуға;

- рецензенттердің ескертулерін ескере отырып қолжазбаны қайта өңдеуге және түзетілген нұсқаны редакция белгілеген мерзімде қайта ұсынуға;

- жариялау туралы түпкілікті шешім қабылданғанға дейін кез келген кезеңде қолжазбаны қараудан қайтарып алуға (редакцияны міндетті түрде жазбаша түрде хабардар ету арқылы);

- қолжазбаның қарауға қабылданғаны туралы ресми растау алуға, сондай-ақ рецензиялау нәтижелері мен редакция қабылдаған шешім туралы хабарлама алуға;

- жарияланған мақалада қаржыландыру, алғыс білдіру және зерттеудің толық ұсынылуы үшін маңызды өзге де мәліметтерді көрсетуге;

- Қазақстан Республикасының заңнамасына және халықаралық авторлық құқық нормаларына сәйкес өзінің авторлық құқықтары мен зияткерлік меншігін қорғауға;

- журналдың ашық қолжетімділік саясатына сәйкес жарияланған мақалаға еркін қол жеткізуге.

V. Мүдделер қақтығысы және этикаға қайшы мінез-құлық

«Әділеттің ғылыми еңбектері» журналының редакциясы академиялық ортадағы этикаға қайшы мінез-құлықтың алдын алу үшін барлық қажетті шараларды қабылдайды және жарияланым этикасы жөніндегі комитеттің ұсынымдарын қатаң сақтайды.

1. Мүдделер қақтығысы:

Мүдделер қақтығысы автор, рецензент немесе редактор арасында олардың бағалаудың объективтілігіне немесе материалдарды түсіндіруге әсер етуі мүмкін жеке, қаржылық, кәсіби немесе өзге де қатынастары болған жағдайда туындайды.

Авторлар мақала мәтінінде кез келген ықтимал мүдделер қақтығысын (соның ішінде зерттеуді қаржыландыру көздерін) ашып көрсетуге міндетті.

Рецензенттер кез келген мүдделер қақтығысы туралы редакцияны хабардар етуге және ондай жағдай болған кезде рецензиялаудан бас тартуға міндетті.

Редакторлар авторлармен мүдделер қақтығысы болған жағдайда шешім қабылдау үдерісінен шеттетілуге тиіс.

2. Этикаға қайшы мінез-құлықты анықтау және жолын кесу шаралары:

Редакция келесі әрекеттерді этикаға қайшы деп таниды және оларға қатысты шаралар қолданады:

- өз мақалаларына дербес рецензия ұсыну;
- келісілген немесе жалған (фиктивті) рецензиялау;
- ғылыми зерттеу нәтижелерін жариялау бойынша делдалдық (агенттік) қызметтерді пайдалану;
- авторлар құрамын бұрмалау (үлес қоспаған тұлғаларды қосу немесе үлес қосқан тұлғаларды көрсетпеу);
- жалған ғылыми мәтіндерді жариялау;
- авторлардың келісімінсіз мақалаларды басқа журналдарға беру;
- автор материалдарын олардың хабарынсыз үшінші тұлғаларға беру;
- авторлық құқықтарды және редакциялық үдерістердің құпиялылық қағидатын бұзу;
- дәйексөздерді жасанды түрде көбейту арқылы наукометриялық көрсеткіштерді манипуляциялау;
- плагиат, деректерді бұрмалау немесе қолдан жасау.

3. Кері қайтарып алу (ретракция), түзету және теріске шығару рәсімдері:

Егер мақала жарияланғаннан кейін елеулі қателер, бұрмалау немесе плагиат анықталса, редакция мақаланы кері қайтарып алу (ретракция) рәсімін бастайды.

Негізгі ғылыми қорытындыларға әсер етпейтін қателер анықталған жағдайда (мысалы, фактілік дәлсіздіктер), редакция ресми түзету (corrigendum) жариялайды.

Егер қателік авторлардың кінәсінен болса, олар ресми кешірім (errata) жариялайды. Мұндай жағдайлар туралы авторлар редакцияны дереу хабардар етуге міндетті.

Редакция жалған немесе зиян келтіруі мүмкін ақпаратты қамтитын материалдарды теріске шығару құқығын өзіне қалдырады.

VI. Генеративті жасанды интеллектті (ЖИ) қолдануға қатысты саясат

«Әділеттің ғылыми еңбектері» журналының редакциясы ғылыми зерттеулерде генеративті жасанды интеллект технологияларын қолдану мүмкіндігін мойындайды.

Бұл ретте:

Авторлар қолжазбаны дайындау барысында ЖИ құралдарын қолданғанын, сондай-ақ олардың қолданылу көлемі мен сипатын мақала мәтнінде көрсетуге міндетті.

Жасанды интеллект ғылыми мақаланың бірлескен авторы ретінде көрсетіле алмайды, өйткені ол мазмұн мен нәтижелердің дұрыстығы үшін жауапкершілік көтере алмайды.

Редакция ЖИ қолданылуы ашып көрсетілмеген немесе негізгі ғылыми мазмұнды автор тарапынан сыни талдаусыз генерациялау үшін пайдаланылған мақалаларды кері қайтаруға құқылы.

Мәтіннің түпнұскалығы, шынайылығы және ғылыми жаңалығы үшін толық жауапкершілік авторларға жүктеледі.

VII. Қорытынды ережелер

«Әділеттің ғылыми еңбектері» журналы жоғарыда көрсетілген жарияланым этикасы қағидаттарына сәйкес келмейтін кез келген қолжазбаны жариялаудан бас тарту құқығын өзіне қалдырады.

Журнал редакциясы өз қызметінде халықаралық жарияланым этикасы стандарттарын, соның ішінде Committee on Publication Ethics (COPE) ұсынымдарын басшылыққа алады және ғылыми адалдықты бұзу, плагиат және өзге де этикаға қайшы әрекеттердің алдын алу үшін барлық қажетті шараларды қабылдайды.

Журнал редакциясы жарияланымдық этика қағидаттарын бұзғаны үшін келесі жауапкершілік шараларын қолданады:

– қолжазба мәтінінің 50 %-дан астам көлемінде плагиат анықталған жағдайда немесе мәтінмен әдейі манипуляциялар жасау фактісі (соның ішінде бірегейлікті жасанды түрде өзгерту) белгіленсе, мақала қайта ұсыну құқығынсыз қабылданбайды;

– жоғарыда көрсетілген абзацта баяндалған өрескел этикалық нормаларды бұзған авторлар редакциялық алқа тиісті шешім қабылдаған күннен бастап үш күнтізбелік жыл мерзімге журналға автор немесе теңавтор ретінде материал ұсыну құқығынан айырылады;

– редакция қабылданған шешімнің себептері мен негіздерін міндетті түрде көрсете отырып, қолданылған жауапкершілік шаралары туралы авторды жазбаша түрде хабардар етеді.